

Úvod do psychologie sexuality: teoretická východiska pro studium sexuálního chování

Anna Ševčíková

Institut pro psychologický výzkum (INPSY)

<https://inpsy.fss.muni.cz>

(asevciko@fss.muni.cz)

www.sexhelplinka.cz

+420 314 004 002

PONDĚLÍ: 12:00 – 20:00

ÚTERÝ: 8:00 – 16:00

STŘEDA: 12:00 – 20:00

ČTVRTEK: 8:00 – 16:00

PÁTEK: 12:00 – 20:00

Linka je vždy bezplatná a anonymní

Komunikace s odborníky je citlivá a bez předsudků

www.sexhelplinka.cz

+420 314 004 002

S jakými otázkami se mohou volající na odborníky obracet?

- Neobvyklé sexuální preference
- Problematické sexuální chování
- Sexuální orientace
- Genderová identita
- Sexuální zdraví a fungování

Znaky dobré vědecké teorie

- Je logicky sestavena?
Je jasně a úsporně popsána?
Odpovídá dostupným datům?
Obsahuje tvrzení, která lze testovat pomocí dat?
- Byly **predikce** teorie testovány?
- Vyjadřuje uvažované vztahy lépe než jiné konkurující teorie?
- Je obecná natolik, že ji lze použít na více místech, pro různé skupiny jedinců nebo v různých časových okamžicích?

FÁZE	VĚK	ZAMĚŘENÍ	HLAVNÍ ROZVOJ	FIXACE
1. Orální	Narození až 18 měsíců	Ústa – sání, žvýkání, kousání	Odvykání od kojení	Kouření, přejídání
2. Anální	18 měsíců až 3 roky	Řitní otvor – kontrola střev a močového měchýře	Nácvik toaletních návyků	Pořádkumilovnost, nepořádnost
3. Falická	3–6 let	Genitálie – zvládnání incestních pocitů	Řešení Oidipova a Elektřina komplexu	Deviace, sexuální dysfunkce
4. Latentní	6 let – puberta	Žádné – potlačené sexuální pocity	Rozvoj obranných mechanismů	Žádné
5. Genitální	12+	Genitálie – zrání sexuálního zájmu	Dosažení plné sexuální zralosti	Pokud jsou všechny fáze úspěšně dokončeny, jedinec bude sexuálně zralý a duševně zdravý.

Psychoanalytický přístup

- Spíš pro vysvětlení sexuálních úchylek
  - způsobeny fixací na jednu z vývojových fází:

[Psychosexual Stages of Development \(Freud\) Diagram | Quizletquizlet.com](#)

Klasické podmiňování - I.P. Pavlov

- párování stimulů (hlazení v oblasti přirození) a nesexuálního stimulu (pronášení sexuálních narážek)
  - často používané k indukování fetišismu
  - K léčbě sexuálních dysfunkcí
    - Terapie se zaměřením na párování smyslových prožitků s příjemnými pocity

Rachman (60. léta); Plaud & Martini (90. léta)

Operantní podmiňování - B.F. Skinner

- posilování daného chování → zvýšení jeho výskytu
- trestání nežádoucího chování → snížení jeho výskytu

- posilování mnohem účinnější než trestání

- Používá se k vysvětlení frekvence sexuálního chování
  - Bolest, ponížení, stud kvůli sexuálním dysfunkcím → vyhýbání se sexu
  - Příjemný pocit, připoutání se → opakování daného chování

- nápravná/averzní terapie

Observační (zástupné) učení – Albert Bandura

- prostřednictvím pozorování druhých se učíme, které chování je dobré si osvojit (experiment s panenkou Bobo)
- Jedna z nejstarších teorií pro vysvětlení mediálních účinků

Teorie sociální směny – J. W. Thibaut, H. H. Kelley

- směna zdrojů je základem sociálních vztahů
- každé chování je poháněno vnímanými zisky a benefity, které z výměny v rámci plynou
  - + benefit & - náklady = spokojenost
  - - benefit & + náklady = nespokojenost
- ekonomický pohled na sexualitu

Teorie sociální směny

- **Schopná vysvětlit**

- Partnerskou selekci
- Frekvenci sexu
- Sexuální a partnerská spokojenost
- Mimopartnerské/extramatrimoniální styky

Teorie sociální směny v intimních vztazích

- Model sexuální spokojenosti založeného na interpersonální směně (Interpersonal Exchange Model of Sexual Satisfaction) (Lawrence & Byers, 1995)
  - + zisky/- náklady & vyhodnocení převažujících zisků & vyrovnané investice = spokojenost ve vztahu
- Investiční model (investment model, C. Rusbultová, 1980)
  - Předpoklad: míra závazku, která rozhoduje o zachování vztahu, je dána úrovní uspokojení ze vztahu, kvalitou alternativ a mírou investic
  - $COM = fct (SAT + INV - ALTs)$

Osobnostní teorie

- Populární kvůli předpokladu:
  - relativně stabilní osobnostní rysy mohou generovat stejné chování napříč různými situacemi
  - sensation seeking ($\approx$ potřeba vyhledávat nové a vzrušující zážitky), Velká pětka, erotofilní-erotofóbní zaměření, sociosexualita

Osobnostní teorie – sensation seeking

- Sensation seeking - neurologický základ - nižší podíl neuroreceptorů určených pro zachytávání neurotransmiteru dopaminu (odměňující látka; Garcia et al., 2010)

Škála sensation seeking (Hoyle et al., 2002)

(a) Láká mě prozkoumávat neznámá místa.

(b) Rád/a dělám věci, kterých se ostatní bojí.

(c) Mám rád/a nové a vzrušující zážitky, i když tím porušuji pravidla.

(d) Mám rád/a lidi, kteří jsou nepředvídatelní a akční.

Velká pětka - rys	Manifestace	Sexualita
Otevřenost vůči zkušenosti	Touha po nové a rozmanité zkušenosti, vynalézavý a zvědavý	
Svědomitost	Spolehlivý a zodpovědný. Sebekázeň. Tendence plánovat než jednat spontánně.	
Prívětivost	Pečující, soucitný/á o ostatních lidech. Obecně přátelský a ochotný.	
Extraverze	Touha komunikovat s ostatní lidé, sebevědomý a společenský	
Neuroticismus	Úzkost a nejistota, emoční nestabilita	

Velká pětka - rys	Manifestace	Sexualita
Otevřenost vůči zkušenosti	Touha po nové a rozmanité zkušenosti, vynalézavý a zvědavý	+ vztah mezi otevřeností a sexuální chování (nižší sexuální úzkost)
Svědomitost	Spolehlivý a zodpovědný. Sebekázeň. Tendence plánovat než jednat spontánně.	Nižší svědomitost ve vztahu k nechráněnému sexu (sexu pod vlivem drog)
Prívětivost	Pečující, soucitný/á o ostatních lidech. Obecně přátelský a ochotný.	Nižší přívětivost a příležitostný sex (tendence k sexu pod vlivem drog)
Extraverze	Touha komunikovat s ostatní lidé, sebevědomý a společenský	Vyšší extraverze = více sexuálních partnerů, rizikové sexuální chování
Neuroticismus	Úzkost a nejistota, emoční nestabilita	neurotismus a rizikový a nechráněný sex

Big Five

Eur. J. Pers. 18: 301–319 (2004)

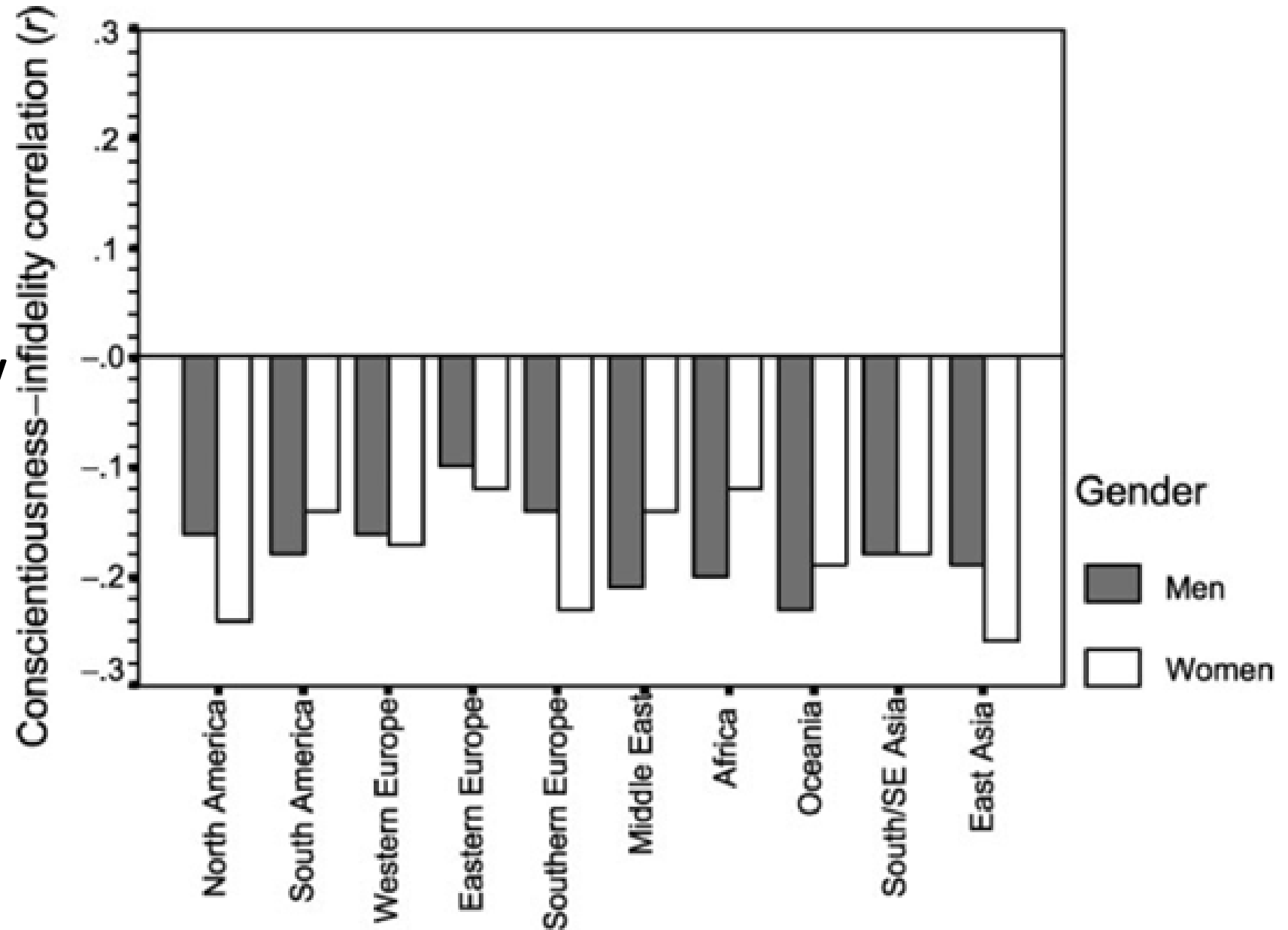
Published online in Wiley InterScience

(www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/per.520

The Big Five Related to Risky Sexual Behaviour Across 10 World Regions: Differential Personality Associations of Sexual Promiscuity and Relationship Infidelity

DAVID P. SCHMITT

Bradley University, Peoria, IL, USA

Big Five

Eur. J. Pers. 18: 301–319 (2004)

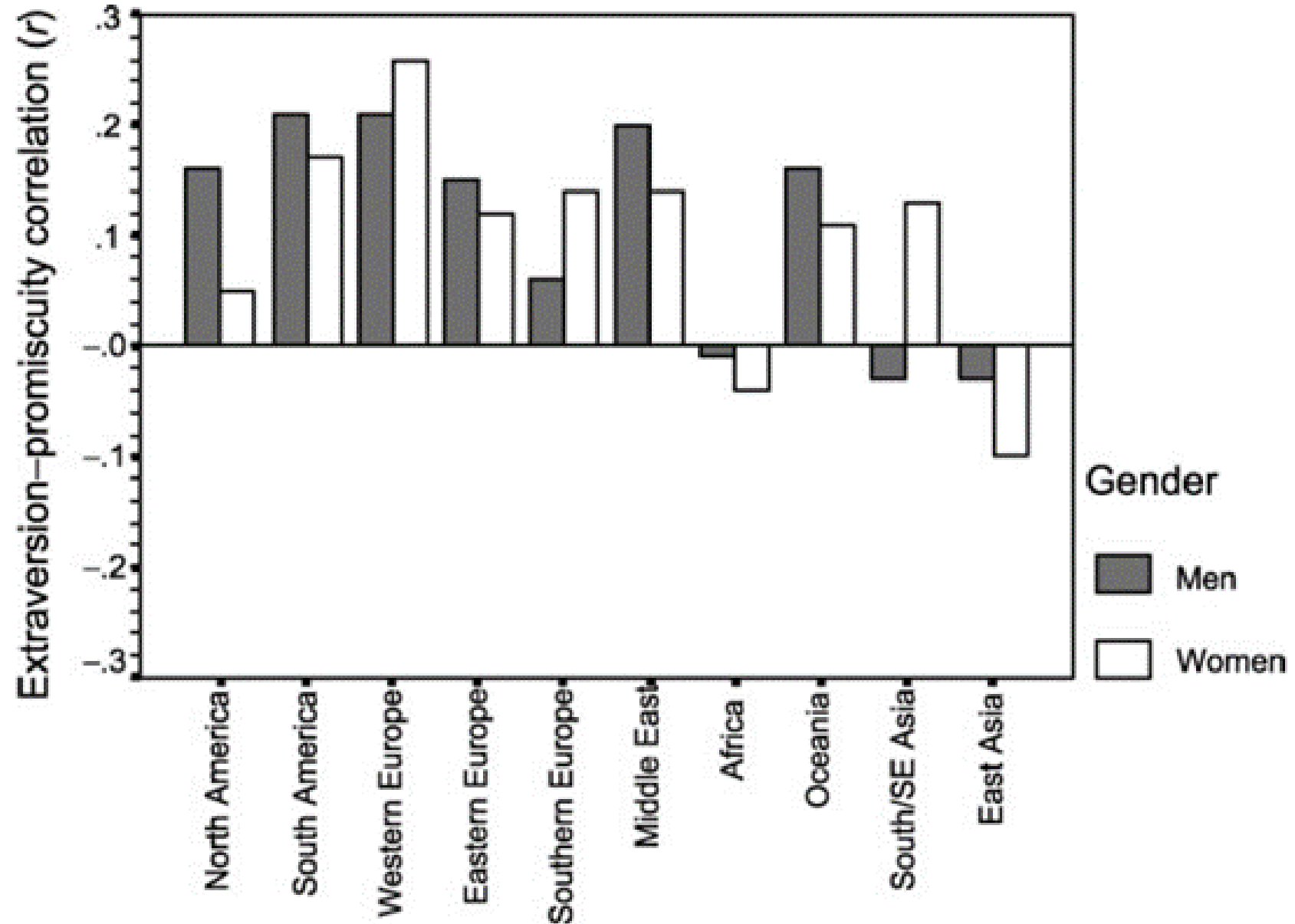
Published online in Wiley InterScience

(www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/per.520

The Big Five Related to Risky Sexual Behaviour Across 10 World Regions: Differential Personality Associations of Sexual Promiscuity and Relationship Infidelity

DAVID P. SCHMITT

Bradley University, Peoria, IL, USA

Velká pětka a sexuální zdraví: meta-analýza (Allen & Walter, 2018)

- **Neurotismus** pozitivně souvisel se sexuální nespokojeností (r. 18), negativními emocemi (r. 42) a přítomností sexuálních dysfunkcí (r. 16).
- **Extraverze** pozitivně souvisela se sexuální aktivitou (r. 17) a rizikovým sexuálním chováním (r. 18) a negativně s přítomností sexuálních dysfunkcí (r. 17).
- **Otevřenost** pozitivně souvisela s homosexuální orientací (r. 16) a liberálními postoji k sexu (r. 19).
- **Přívětivost** a **svědomitost** negativně souvisely se sexuálně agresivním chováním (r. -20; r. -14) a sexuální nevěrou (r. -18; r. -17).

Erotofilie – erotofobie (Fisher et al., 1988)

Please indicate how much you agree with each statement on a scale ranging from 1 (strongly disagree) to 7 (strongly agree).

1. I think it would be very entertaining to look at hardcore pornography.
2. Pornography is obviously filthy and people should not try to describe it as anything else.
3. Masturbation can be an exciting experience.
4. If people thought I was interested in oral sex, I would be embarrassed.
5. Engaging in group sex is an entertaining idea.
6. Almost all pornographic material is nauseating.
7. It would be emotionally upsetting to me to see someone exposing themselves publicly.
8. Touching my genitals would probably be an arousing experience.
9. I do not enjoy daydreaming about sexual matters.
10. Swimming in the nude with someone else would be an exciting experience.

Sociosexualita (Gangestad & Simpson, 1990 – sex bez závazku a lásky vs. sex z lásky)

Attachment ((citová) vazba) a sexuální chování

- **Úzkostná vazba:**

- Vyšší zájem o sex, když si vztahem není dotyčná osoba jistá
- Potřeba se ujistit, touha po emoční blízkosti, posilování sebehodnocení
- kladný vztah mezi touhou po sexu a potřebou pečovat o partnera

- sex za účelem potěšení: žádná souvislost

- **Vyhýbavá vazba:**

- Negativní vztah s touhou po emoční blízkosti
- Potřebou snížit stres
- Negativní vztah mezi touhou po sexu a potřebou pečovat o partnera
- Sex za účelem potěšení: ANO

- Běžnější zkušenost s příležitostným sexem (Schachner & Shaver, 2002)

Attachment a online sexuální chování

TABLE 2. HIERARCHICAL LOGISTIC REGRESSIONS PREDICTING SROA AND OFFLINE SEXUAL BEHAVIORS AT THE AGE OF 17

	<i>SROA experience^{a,b}</i>				<i>Offline sexual behaviors at the age of 17^{c,d}</i>			
	<i>B(SE)</i>	<i>OR[95% CI]</i>	<i>R^{2a}</i>	<i>χ²</i>	<i>B(SE)</i>	<i>OR(95% CI)</i>	<i>R^{2a}</i>	<i>χ²</i>
<i>Step 1</i>			0.07	11.44			0.05	9.30
PA trust	0.69 (0.30)*	1.99 [1.11–3.52]			0.96 (0.38)*	2.61 [1.24–5.51]		
PA alienation	1.35 (0.52)**	3.85 [1.40–10.55]			0.92 (0.66)	2.51 [0.69–9.06]		
PA ambivalence	0.25 (0.31)	1.28 [0.69–2.37]			–0.50 (0.42)	0.61 [0.27–1.40]		
Constant	–4.23 (1.74)*				–2.10 (2.17)			
<i>Step 2</i>			0.21	7.95			0.41	2.60
PA trust	0.54 (0.32)	1.71 [0.91–3.23]			0.74 (0.51)	2.09 [0.77–5.65]		
PA alienation	1.23 (0.55)*	3.31 [1.17–9.35]			0.55 (0.79)	1.73 [0.38–8.12]		
PA ambivalence	0.42 (0.34)	1.53 [0.78–2.98]			–0.28 (0.48)	0.76 [0.30–1.94]		
Puberty	1.03 (0.45)*	2.08 [1.17–6.75]			0.50 (0.72)	1.65 [0.40–6.23]		
Offline sexual behaviors at the age of 15	0.56 (0.13)***	1.75 [1.45–2.27]			1.80 (0.36)***	6.04 [3.00–12.16]		
Constant	–6.08 (2.09)***				–3.78 (3.00)			

Notes. *** $p < 0.01$; ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$.

^a $n = 218$; ^bas the reference category was “No SROA experience” ($n = 65$); ^c $n = 256$; ^das the reference category was “No offline sexual behaviors at the age of 17” ($n = 27$).

PA, peer attachment; B, unstandardized regression coefficient; SE, standard error; OR, odds ratio; CI, confidence interval for OR; a, Nagelkerke; χ^2 , Hosler–Lemeshow fit index.

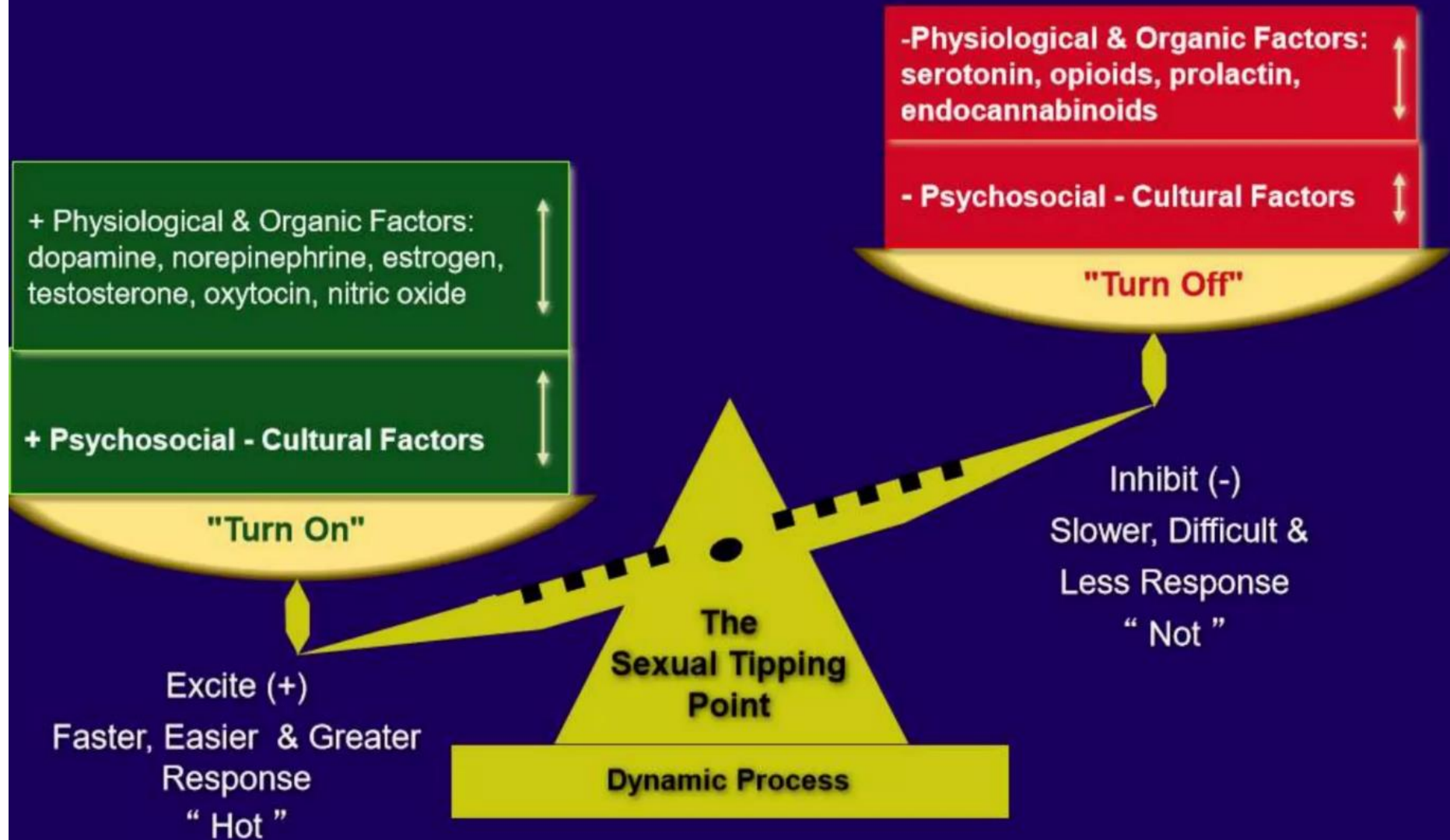
- Ševčíková, A., Vazsonyi, A. T., Širůček, J., & Konečný, Š. (2013). Predictors of online and offline sexual activities and behaviors among adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(8), 618-622.

Model dvojí kontroly

Bancroft, J., Graham, C. A., Janssen, E., & Sanders, S. A. (2009). The dual control model: Current status and future directions. *Journal of sex research*, 46(2-3), 121-142.

- Neurobiologická inhibice sexuální reakce má adaptivní fct. napříč druhy
- Jednotlivci se liší ve své náchylnosti k sexuální excitaci a sexuální inhibici
- Kontext a kulturní významy nebo scénáře podněcují/utlumují účinek sexuálních stimulů/sex.vzrušení a chování

Excitation vs. Inhibition

Model dvojí kontroly

Bancroft, J., Graham, C. A., Janssen, E., & Sanders, S. A. (2009). The dual control model: Current status and future directions. *Journal of Sex Research*, 46(2-3), 121-142.

- Adaptační funkce sexuální inhibice:
  - Když je sexuální aktivita v konkrétní situaci potenciálně nebezpečná nebo nevýhodná
  - Když nastane nesexuální výzva a potlačení jinak rušivých odpovědových vzorců je nezbytné pro zvládnutí situace
  - Když přílišná honba za sexuálním potěšením odvádí pozornost od jiných důležitých adaptačních funkcí
  - Když sociální nebo environmentální tlaky vedou k potlačení reprodukčního chování a ke snížení hustoty populace
  - Když nadměrné sexuální chování (u mužů) může vést ke snížení plodnosti v důsledku nadměrné ejakulace

Model dvojí kontroly

BANCROFT, GRAHAM, JANSSEN, AND SANDERS

Sexual Excitation/Sexual Inhibition Inventory for Women and Men (SESII-W/M - 30 položek)

1.Někdy mám tolik starostí, že nejsem schopen dostat se do stavu vzrušení.

2.Když si myslím, že jsem sexuálně zneužíván, úplně mě to vypíná.

3.Když přemýšlím o někom, koho považuji za sexuálně přitažlivého, je pro mě snadné se sexuálně vzrušit.

4.Vidět partnera, jak prokazuje svůj talent, mě sexuálně velmi vzrušuje.

5.Pokud existuje možnost, že nás někdo uvidí nebo uslyší během sexu, je pro mě těžší se vzrušit.

6.Když nejsem jistý tím, co můj partner cítí ke mně, je pro mě obtížné se vzrušit.

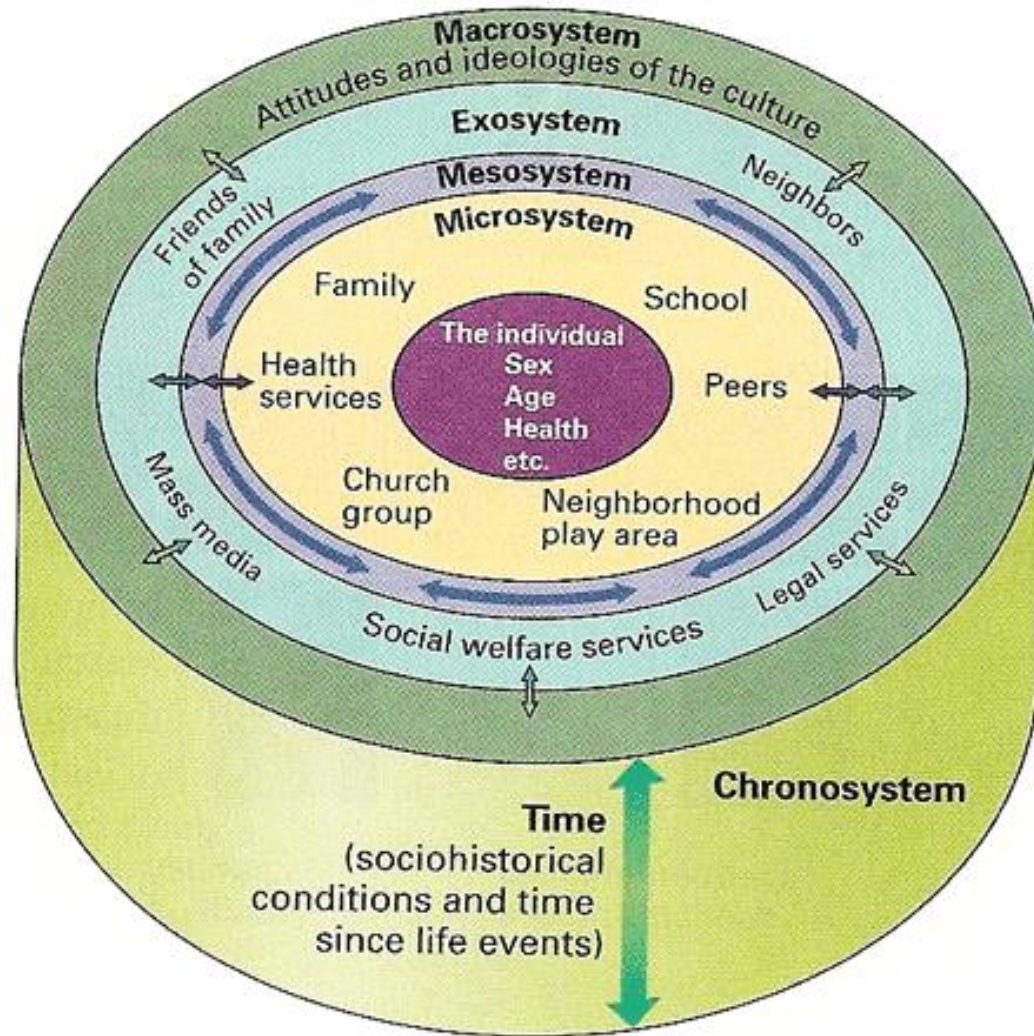
7...

Sexual Excitation (SES)

Lower-Level Factor

- 1* When I think of a very attractive person, I easily become sexually aroused.
- 1 When a sexually attractive stranger looks me straight in the eye, I become aroused/When a sexually attractive stranger makes eye-contact with me, I become aroused.
- 1 When I see an attractive person, I start fantasizing about having sex with him/her.
- 1* When I talk to someone on the telephone who has a sexy voice, I become sexually aroused.
- 1 When I have a quiet candlelight dinner with someone I find sexually attractive, I get aroused.
- 1* When an attractive person flirts with me, I easily become sexually aroused.
- 1 When I see someone I find attractive dressed in a sexy way, I easily become sexually aroused.
- 1 When I think someone sexually attractive wants to have sex with me, I quickly become sexually aroused.
- 1* When a sexually attractive stranger accidentally touches me, I easily become aroused.
- 2* When I see others engaged in sexual activities, I feel like having sex myself.
- 2 If I am with a group of people watching an X-rated film, I quickly become sexually aroused.
- 2 If I am on my own watching a sexual scene in a film, I quickly become sexually aroused.
- 2 When I look at erotic pictures, I easily become sexually aroused.
- 3 When I feel sexually aroused, I usually have an erection/I usually have a genital response (e.g., vaginal lubrication, being wet).
- 3* When I start fantasizing about sex, I quickly become sexually aroused.
- 3 Just thinking about a sexual encounter I have had is enough to turn me on sexually.
- 3 When I feel interested in sex, I usually get an erection/I usually have a genital response (e.g., vaginal lubrication, being wet).
- 4 When I am taking a shower or a bath, I easily become sexually aroused.
- 4 When I wear something I feel attractive in, I am likely to become sexually aroused.
- 4 Sometimes I become sexually aroused just by lying in the sun/Sometimes just lying in the sun sexually

Bronfenbrennerův biopsychosociální model (1977)

- Různorodé složky spoluinteragují a určují podobu sexuálního chování

Genderová sexualita v kontextu běhu života (Carpenter, DeLamater, 2012)

- Inspirováno sociologií běhu života, feministické teorie, teorie scénářů
- Gender a sexualita jsou společně konstruovány
- Události v jednotlivých životních etapách jsou provázány
- Bere v potaz kumulaci v průběhu života nasbíraných zkušeností, které mohou být psychické, tělesné či sociální povahy
- Přesvědčení ohledně sexuality a chování = výsledkem celoživotní kumulace příznivých či nepříznivých zkušeností v průběhu života
- Muži a ženy sledují specifické trajektorie
- Role **tranzitorních/kritických období** či „**bodů obratu**“ (přesun ze ZŠ na SŠ, rozvod, ovdovění atd.)

Co byste se rádi v rámci kurzu dozvěděli?

